

Kepa za kepo se dviga iz tal, na vsako kapajo pekoče solzé. Mračno gorí svetilka poleg novega groba, svetla ostrá lopata se bliska v nji. Čudno šumé žalobne vrbe nad grobovi, véliki križ sredi smrt-nega dóma kípí mračno v temo . . .

Poleg nove gomile pa mrjè duša v živem telesi! —

Pisma iz Zagreba.

Píše Josip Starè.

XXIII.

Nož za možem légajo v grob zadnji zastopniki dóbe hrvaškega preporojenja; zastopniki tiste idejalne dóbe, ki je, podobna pomladanskemu solncu, po vsem slovenskem jugu otajala ledeno skorjo ter obudila novo življenje na polji národne omike in književnosti. Ne bodemo ponavljali, kar smo že v prejšnjih »pismih« povedali o dóbi ilirski. Danes poročamo le to, da se je zopet oglasil mrtvaški zvon in naznanil telesno smrt pesnika prvaka; telesno smrt, zakaj po delih svojih bode ta véliki pesnik živel, dokler bode živel rod hrvaški; in naj se neprenehoma prižigajo nove zvezde na književnem obzorji hrvaškem, njega zvezda se ne bode utrnila nikdar, ampak vedno se bode lesketala med najsijajnejšimi. Dné 4. vélikega srpana 1890. leta je izdihnil pevec »Čengić Age«, I v a n M a ž u r a n i ć, nekdanji ban hrvaški.

V lepem Vinodolu, v malem primorskem mesteci Novem, porodil se je dné 11. vélikega srpana leta 1814. iz kmetiških roditeljev stare hrvaške korenine Ivan Mažuranić. Gimnazijske nauke je dovršil na Reki, modroslovne pa v Subotišči na Ogerskem. Dasi se je do dobra naučil madjarskemu jeziku in v njem celó prekosil prave madjarske sinove, tovariše svoje, srce njegovo je ostalo vedno hrvaško in močno je bilo, ko je Gaj povzdignil zastavo hrvaško. Še dijak je v Gajevi »Danici« priobčeval mlade pesmi svoje. Ko se je v Zagrebu izučil pravoslovju, pripravljal se je za odvetništvo ter leta 1841. bil imenovan advokatom

v Karlovcu. V novem poklici nikakor ni odložil spretnega pisateljskega peresa svojega; zlagal je manjše pesmi, med katerimi je najimenoitnejša »Viekovi Ilirije«; leta 1842. je skupaj z Užarevičem sestavil »nemško-ilirski slovar«; ob enem pa je prav pridno prebiral in preučeval stare pesnike Dubrovčane. Že stari Dalmatinci so obžalovali, da slavni pesnik Gundulić ni dovršil vélikega eposa svojega »Osmana«, kateremu sta prav v sredi nedostajala dva cela speva. Našel se je mož, ki je izkušal to prazíno dopolniti, ali ni se mu posrečilo. V tem se je mladi Ivan Mažuranić lotil težavnega dela in dovršil ga je, da ga sam Gundulić ne bi mogel bolje. Hrvatje so kar strmeli, ko je ilirska Matica leta 1844. znova izdala »Osmana«, pa si v njem čital tudi prej pogrešani 14. in 15. spev, ki se po jeziku in mislih in po vsi svoji pesniški lepoti in dovršenosti prav nič ne loči od ostalih spevov; nekateri celó trdé, da je Mažuranić Gunduliča prekosal. Še bolj nego s tem svojim delom je Mažuranić rojake svoje iznenadil leta 1846., ko je priobčil novo epsko pesem »Smrt Smail-age Čengića«. Ta prelepi biser hrvaškega pesništva je pravo mojstersko delo, ki se vedno tiska, kakor hitro poide zaloga, a prevelo se je doslej na češki, poljski, ruski, italijanski, nemški in madjarski jezik. In glej čudne usode, s »Čengić-agom« kakor da bi bila utrpnila pesniška žila Mažuranićeva; dolgih 45 let do svoje smrti niso se več oglasile prelepo zveneče strune njegove. Zaradi tega so hudobni sovražniki večkrat predrzno trdili, da Mažuranić »Čengić age« niti ni sam zapel, ampak da je rokopis dobil od nekega neznanega hercegovskega frančiškana in ga izdal za svoje delo. Zvedeni hrvaški kritiki so grdo laž že zdavna ovrgli, ali pravi vzrok, zakaj je umolknil Mažuranić-pesnik, je ta, da je národ redko obdarovanega možá trebal na drugem polji. Prišlo je burno leto 1848., dela je bilo preveč, delavcev premalo. Mažuranić je tedaj pomočil politiško peró, zajedno pa v dežélnem zboru hrvaškem z živo besedo bistril skaljeno državno-pravno razmerje domovine svoje. Že takrat je izprevidel veliko moč »uma svitlih mečev«, in je z bratom svojim Antonom, gimnazijalnim profesorjem, delal osnove za izboljšanje hrvaškega šolstva. Stopivši v državno službo je ostal v isti tudi za absolutne dóbe, toda konec leta 1860. pozvalo ga je Njega Veličanstvo na Dunaj, postavilo ga na čelo dikasteriju, tedanjemu najvišjemu oblastvu za Hrvaško, in kmalu potem imenovalo ga hrvaškim dvorskim kancelarjem. V tej visoki časti je Mažuraniću bila prva skrb, kakó bi povzdignil in zboljšal srednje šole hrvaške, za katere je nedostajalo učiteljev in knjig. V ta namen je ukaželjne mladeniče na dežélne stroške pošiljal na vseučilišča, pozival na gimnazije in realke s lo-

venske profesorje, dajal nagrade za potrebne šolske knjige ter sam čital in popravljaj rokopise. Tudi umetnikom je zagotavljal stalne letne podpore, da so se mogli po svetu likati in uriti v umetnosti svoji. Leta 1866. šel je v pokoj, ali že leta 1872. posadil ga je kralj na bansko stolico, na kateri je ostal do leta 1880. Šole in drugi kulturni zavodi so mu zopet bili prva skrb in najlepši plod tega njegovega truda je hrvaško vseučilišče, ki se je za njegovega banovanja odprlo v Zagrebu leta 1874. Vrnivši se za stalno v pokoj zanimal se je vedno za kulturni razvoj národa svojega ter se veselil vsakemu novemu napredku, v tem ko se je domá za kratek čas bavil z matematiko, astronomijo in vrtnarstvom.

Ne bomo popisovali solz žalostnic, ki jih je hvaležni národ hrvaški pretakal ob smrti slavnega rojaka svojega; ne bomo omenjali, kakó so se vse stranke in vsi stanovi trudili, da bi mu izkazali zadnjo čast in ga svečano spremili do groba. Žalostna slovesnost je bila sijajna in dostojna vélikega možá, ki zdaj z nekdanjimi továriši svojimi počiva v skupnem grobu, v malem Panteonu, ki ga je ilirskim pravakom povzdignilo zagrebško mesto.

Če se hrvaški národ živo spominja dóbe ilirske in tožnega srca polaga v grob prvake njene, nikakor ne pozablja tistih mož, ki so sto in sto let pred njimi orali ledino na književnem polji hrvaškem; ki so že takrat v rojakih svojih budili domoljubje in národni ponos in z neumrlimi pesmimi še danes ogrevajo čuteča srca poznih potomcev svojih. Onikraj Velebita, na obali Jadranskega morja, kamor so od nekdej sezali topli žarki italijanske omike, dozrevali so prvi plodovi književnosti hrvaške. V tem ko so Hrvatje ob Savi v turških bojih leto za letom prelivali kri svojo, bilo je v Dubrovniku središče bujno cvetočega pesništva hrvaškega. In prav ti pesniški plodovi so še v našem veku zduševali mlade »Ilirce« ter jim budili národni ponos. Saj smo malo prej omenili, kakó pridno je Ivan Mažuranić preučeval dalmatinske pesnike. Národ hrvaški takraj in ónikraj Velebita vé dobro ceniti zasluge starih dalmatinskih književnikov, a zdaj, ko čimdalje tem lepše dozreva njih setev, zdaj so si bratje Hrvatje podali roke, da z združenimi močmi dostojno počasté njih in dóbo njih.

Izmed dalmatinskih pesnikov nihče s svojimi pesmimi ni takó globoko segel v srca preprostega ljudstva, kakor frančiškan Fra Andrija Kačić. V vsaki najbornejši koči primorski se čuvajo pesmi njegove kakor največja svetinja, in nežni otroci in sivi starci učé se jih na pamet. Ob semánjih dnéh in cerkvenih godovih naletiš tu in tam na gnečo ljudij, ki z napetimi ušesi in z odprtimi usti poslušajo

možá, ki jim čita Kačičeve pesmi. Temu slavnemu pesniku torej so v Makarski dné 26. vélikega srpana leta 1890. v slavo dvestoletnice rojstva njegovega odkrili veličasten spominek. Iz vseh hrvaških krajev so hiteli rodoljubi na obalo Jadranskega morja, da se udeležé redke slovesnosti, in zbralo se jih je na tisoče in tisoče iz Dalmacije in Hrvaške, iz Istre in Slavonije, iz Bosne, Hercegovine in Črne gore, in vsem je jednako utripalo srce od plemenitega zdušenja. Kdo bi popisal to veliko slavje, kdo ponovil prelepe govore in kar so lepega ob tej priliki napisali razni časopisi, ki so ta dan vsi v praznični obliki prišli na svetlo! Ker nam vse to ni mogoče, povedali bodemo ob kratkem nekoliko o samem pesniku.

Milovan Fra Andrija Kačić Miošić porodil se je v Bristu, mali vasi primorja Makarskega. Pleme Kačičev spada med najstarejša hrvaška in se slavno spominja že ob času domačih hrvaških kraljev. Pozneje se je jako razmnožilo po vsi Dalmaciji, zlasti v Omiši in Makarski. Bili so tudi politiško imenitni in mogočni ter se odlikovali v bojih s Turki in Benečani. Ko so proti koncu petnajstega stoletja nekateri prišli pod turško oblast, stopili so drugi pod ogerskega kralja. Ta jih je povzdignil v kneze in jim podelil županijo Vrano. Teh Kačičev potomec je bil pesnik Milovan iz Brista. Kdaj se je porodil, ni natančno mogoče dognati; nekateri trdé, da leta 1690., drugi, da leta 1696.; gotovo pa je, da je umrl dné 14. grudna leta 1760. Njegov ujec, Fra Luka, tedaj frančiškanski provincijal, vzel ga je, bistrournega dečka, k sebi v Zaostrog ter ga dèl v ondešnjo samostansko šolo. Mladí Andrija se je prav pridno učil, zajedno pa mu je uga-jalo samostansko življenje in leta 1720. je sam stopil v redovnike frančiškane. Zdaj so ga na višje nauke poslali v Budim, ali ko se je čez sedem let povrnil domóv, šel je še v Benetke, kjer je s sijajnim uspehom prebil izkušnjo za učitelja filozofije in teologije. Na to je v zaostroškem samostanu od leta 1730.—1736. poučeval v modroslovji, od leta 1737.—1748. pa je v Šibeniku bil učitelj bogoslovja. Rešen učiteljske službe bil je najprej gvardijan v Brači, pozneje pa v Zaostrogu, kjer je ostal do svoje smrti. Ko so ga izvolili provincijala, zahvalil se je na visoki části.

Fra Andrija Kačić se je ves čas življenja svojega mnogo bavil z znanostjo, zlasti z zgodovino, in je v ta namen trikrat bil v Benetkah. Zahajal pa je še rajši med národ svoj ter slúšal njegove pesmi in ustna poročila. Poslan, da pregleduje frančiškanske samostane, pre-potoval je od leta 1750.—1758. vso Dalmacijo, Bosno in Hercegovino, in ob tej priliki je pridno nabiral zgodovinske spomine in pripovedke,

ki jih je trebal za »Razgovor ugodni«, kakor je sam okrstil zbirko svojih pesmij. Zdušen za rod in dom svoj, opeval je Kačić v svojih pesmih slavne junake in viteze hrvaške, da bi jih rojakom postavil za vzgled; da bi iste ohrabil in vzpodbodel za podobna dela, in da bi v njih srcih ohranil národno zavest in národni ponos. Toda Kačić ne ljubi le svoje ožje domovine in svojih najbližnjih rojakov Hrvatov, marveč njemu so bratje vsi Sloveni na jugu ter vsi Slovani sploh. Njemu je mila Kranjska z vrlim nje ljudstvom in drage so mu vse slovanske dežele od Jadranskega do Ledenega morja. Izprevidel je, da so južni Slovani preslabi, da bi se samí otresli turške sile, pa se je nádejal pomoči od vseh Slovanov, zlasti od Poljakov in Rusov, ki so tedaj imeli najmočnejši slovanski državi. Njegov »Razgovor ugodni« je nekaka zgodovina v pesmih; ali v tej zgodovini on ne veže raznih dogodbe v jedno celino, ampak celino razstavlja v posamezne dele ter vsak imeniten dogodek in vsakega imenitnega junaka opeva v posebni pesmi. Po dóbi slaví Kačić v svojih pesmih dogodbe in junake od najstarejših časov do Marije Terezije. Sevéda prave zgodovinske vrednosti te pesmi nimajo, zakaj pesnik je večkrat zajemal iz nezanesljivih virov ali pa zgolj iz ustnih poročil; toda zato je tem večja njih moralna, rodoljubna in pesniška vrednost. Kačić je hotel biti le buditelj národa svojega in ta plemeniti namen je popolnoma dosegel. Vzor so mu bile proste národne pesmi, kakeršne ljudstvo hrvaško še dandanes prepeva. Duh in obliko teh pesmij je Kačić takó dobro posnemal, da so se njegove umetne pesmi takó poprijele ljudstva, kakor stare národne, od katerih se ločijo le po rimah in kiticah. Kačićeve pesmi so kratke in jedrnate, ali navzlic temu dobivamo v njih n. pr. takó natančen popis malega in velikega vojskovanja in bojevanja, da si ga ne moremo želeti boljšega. Le malo pesmij je Kačić prav takó zapisal, kakor jih je čul v samem ljudstvu. Koliki pomen ima »Razgovor ugodni« za književno zgodovino sploh, priča nam to, da je prav ta zbirka vzpodbodla Srba Vuka, da je šel nabirat národne pesmi, in da je tudi Preradović prve svoje hrvaške pesmi zložil po vzoru Kačićevem. Bilo je zvedenih mož, ki so mislili, da so Kačićeve pesmi proste národne, in tudi slavni nemški pesnik Herder je za svoje »Stimmen der Völker« porabil pesmi Kačićeve. Saj ga pa tudi ne v hrvaški, ne v drugih književnostih ne najdeš pesnika, ki bi se bil prostemu ljudstvu tako prikupil, kakor Kačić. Poudariti nam je samó še to, da iz vseh Kačićevih pesmij veje jeden ter isti duh, »vse za vero in domovino«, kakor je dostojno kristijana in rodoljuba.

Temu slavnemu pesniku je domači umetnik Rendić v Trstu po naročilu národa hrvaškega napravil spomenik, katerega so v Makarski

odkrili dné 26. vélikega srpana 1890. Opojeni s slavjem redke dvestoletnice, hiteli so rodoljubi nazaj čez Velebit, da počasté tudi živega možá, vladiko Strossmajerja, ki je dné 8. kimovca 1890 tiho in oskromno slavil štiridesetletnico vladikovanja svojega. Kaj ta mož pomenja v kulturni zgodovini hrvaški, »Zvonovim« čitateljem ne trebamo znova pripovedovati. Le to še poudarjamo, da se za kulturno prihodnost svojo nima bati narod, ki je za mesec dnij slavil spomin treh tolikanj zaslužnih in imenitnih rodoljubov svojih.

Kapela.

V goščave gozdne sredi
Kapela se blestí,
V svetilnici kapele
Prijazna luč gori.

Postanka dan in leto,
Zidarja skrit spomín:
Vse časov zob odglódal
S samotnih je zidín.

Pripóved le pobožno
Potomcem pravi déd,
O luči in kapeli
Pripóved teh beséd:

Da známenja je v lesi
Kraj tájnosten in svet,
Kdor bi se tam zagrešil,
Na vék bi bil preklet!

In luč svetlóplamtečo
V svetilki dan in noč,
To luč prižiga, hrani
Bajè skrivnostna moč.

Gorjé mu, kdor ugasnil
Bi z róko jo drznó:
V pravičnem srdú njega
Kaznilo bi nebó! . . .

V goščave gozdne sredi
Kapela ni vam tá:
To skromno je svetíšče
Mladóstnega srcá!

V njem tudi skrivna roka
Nebesko luč netí:
Ljubezni čisti plamen
V svetíšči tem žarí.

Ljubezni do kreposti,
Ki v nji cvetè pomlád,
Do zábljene resnice,
Do vzorov, zlatih nad!

Gorjé mu, kdor ugasne
Te luči divni žár —
Mladóstnih src skrunitelj —
Prekletstvo nánj vsekdár!

L. A.

